

Αρχαία Ελληνική Κεραμική

Εισαγωγή.....	2
Η πρώτη ύλη, ο πηλός.....	2
Πού κατασκευάζονταν τα πήλινα αγγεία;.....	3
Ποιοι κατασκεύαζαν τα αγγεία;.....	3
Πώς κατασκευάζονταν τα αγγεία;.....	3
Ας διακοσμήσουμε το αγγείο.....	4
Στο καμίνι.....	4
Από τον κατασκευαστή στον καταναλωτή.....	5
Πόσο κόστιζαν τα αγγεία;.....	5
Διακόσμηση των αγγείων.....	5
<i>Γεωμετρικός Ρυθμός</i>	6
<i>Ανατολίζων Ρυθμός</i>	6
<i>Μελανόμορφος Ρυθμός</i>	7
<i>Παναθηναϊκοί αμφορείς</i>	7
<i>«Χαλκιδικά» αγγεία</i>	7
<i>Ερυθρόμορφος Ρυθμός</i>	8
<i>Αγγεία με λευκό βάθος</i>	8
<i>Ελληνιστικά αγγεία</i>	9
Σχήματα, χρήσεις και ονομασίες των αγγείων.....	9
ΑΓΓΕΙΑ ΑΠΟΘΗΚΕΥΤΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ	9
ΑΓΓΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΙΞΗ ΟΙΝΟΥ ΚΑΙ ΝΕΡΟΥ	9
ΕΠΙΤΡΑΠΕΖΙΑ ΣΚΕΥΗ	10
ΑΓΓΕΙΑ ΓΙΑ ΑΡΩΜΑΤΑ, ΑΡΩΜΑΤΙΚΑ ΕΛΑΙΑ ΚΑΙ ΚΑΛΛΥΝΤΙΚΑ	10
ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΤΥΠΟΙ ΑΓΓΕΙΩΝ	10
Θεοί και άνθρωποι ζωντανεύουν στις παραστάσεις των αγγείων.....	11
<i>Εικόνες από τη μυθολογία: Θεοί και ήρωες</i>	11

Από την καθημερινή ζωή της γυναίκας.....	12
Από την καθημερινή ζωή του άνδρα.....	13
Στρατιωτικές υποχρεώσεις	13
Ο κόσμος των νεκρών.....	13

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στα περισσότερα Μουσεία της Ελλάδας τα πήλινα αγγεία αποτελούν τα πιο συνηθισμένα εκθέματα. Αγγεία εξάλλου είναι τα αντικείμενα που έρχονται στο φως με τη μεγαλύτερη συχνότητα στις ανασκαφές. Μόνο από την Αττική έχουν σωθεί περίπου 80.000 ακέραια διακοσμημένα αγγεία. Περιδιαβαίνοντας λοιπόν ανάμεσα στις προθήκες με την κεραμική και παρατηρώντας τις παραστάσεις, ο επισκέπτης έχει την εντύπωση πως ξεφυλλίζει ένα βιβλίο με φωτογραφίες μαθαίνοντας έτσι πως ζούσαν, ντύνονταν, διασκέδαζαν, δούλευαν, λάτρευαν τους θεούς τους οι αρχαίοι Έλληνες.

Τα πήλινα αγγεία της **Συλλογής Ν. Π. Γουλανδρή** μας δίνουν πληροφορίες για την κεραμική όλων των περιόδων της αρχαίας ελληνικής τέχνης, από τα γεωμετρικά έως και τα ελληνιστικά χρόνια (10ος - τέλη 1ου αιώνα π.Χ.). Ιδιαίτερη ενότητα αποτελούν τα γεωμετρικά αγγεία από τη Σκύρο, καθώς και τα «χαλκιδικά» αγγεία. Ο μελανόμορφος και ο ερυθρόμορφος ρυθμός, οι δυο αυτοί κεραμικοί ρυθμοί που γνώρισαν μεγάλη άνθηση στην Αττική στα αρχαϊκά και κλασικά χρόνια, εκπροσωπούνται με αγγεία υψηλής αισθητικής, έργα γνωστών αγγειογράφων της εποχής.

Η ΠΡΩΤΗ ΥΛΗ, Ο ΠΗΛΟΣ

Στην Ελλάδα τα μέρη που μπορούσε να βρει κανείς πηλόχωμα, άργιλο δηλαδή, αφθονούσαν. Ο πηλός αποτελούσε ένα πρόσφορο και οικονομικό υλικό σε αντίθεση με το χαλκό και τα πολύτιμα μέταλλα και γι' αυτό τον χρησιμοποιούσαν για την κατασκευή των σκευών καθημερινής χρήσης, όπως αγγεία για να φυλάγουν και να μεταφέρουν το λάδι, το κρασί και το νερό, για το μαγείρεμα, αλλά και για το σερβίρισμα στο τραπέζι.

Πήλινα όμως ήταν συχνά και αγγεία περίτεχνα διακοσμημένα που χρησιμοποιούσαν σε ειδικές περιστάσεις. Κεραμική πολυτελείας παρήγαν εκτός από την Αττική και άλλες πόλεις και περιοχές, όπως η Κόρινθος, η Λακωνία, η Εύβοια, η Βοιωτία κ. ά. Από τις παραστάσεις που διακοσμούσαν τα αγγεία συλλέγουμε πληροφορίες για το δημόσιο και ιδιωτικό βίο, τον κόσμο του θεάτρου, τη μυθολογία, καθώς και τη μεγάλη ζωγραφική.

ΠΟΥ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΖΟΝΤΑΝ ΤΑ ΠΗΛΙΝΑ ΑΓΓΕΙΑ;

Στα κεραμικά εργαστήρια που βρίσκονταν σε περιοχές όπου υπήρχε άργιλος και νερό, σε μέρη ακόμα πολυσύχναστα ώστε το εμπόρευμα να διατίθεται εύκολα. Στην Αθήνα τα σπουδαιότερα εργαστήρια ήταν συγκεντρωμένα στον Κεραμεικό, κοντά στο μεγαλύτερο νεκροταφείο και στην επίσημη είσοδο της πόλης, το Δίπυλο.

Οι εγκαταστάσεις τους, σύμφωνα με τα στοιχεία που έχουν φέρει στο φως οι ανασκαφές, θα πρέπει να θύμιζαν τις αντίστοιχες που συναντάμε ακόμα και σήμερα σε περιοχές της Ελλάδας φημισμένες για την παράδοση στην αγγειοπλαστική: μερικά δωμάτια και στοές γύρω από μια αυλή, δεξαμενές για το καθάρισμα του πηλού, αποθήκες για τη φύλαξη της πρώτης ύλης και χώρος για τον κεραμικό κλίβανο, το καμίνι δηλαδή.

ΠΟΙΟΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΖΑΝ ΤΑ ΑΓΓΕΙΑ;

Οι *κεραμείς*, αγγειοπλάστες και αγγειογράφοι, αποτελούσαν μια ιδιαίτερη τάξη της αθηναϊκής κοινωνίας του 6ου αιώνα π.Χ. Όπως αναφέρεται στο λεξικό του Σουίδα¹, που χρονολογείται στα βυζαντινά χρόνια, η έκφραση «κατασκευάζω αγγεία» ήταν συνώνυμη με το εργάζομαι πολύ σκληρά.

Το προσωπικό του εργαστηρίου αποτελούσε συνήθως η οικογένεια του κεραμέα. Όλα τα μέλη βοηθούσαν στις διάφορες εργασίες, καθώς και οι δούλοι που έκαναν και τις πιο βαριές δουλειές. Υπήρχαν βέβαια και πιο πολυπρόσωπα εργαστήρια με μεγαλύτερη παραγωγή.

Ο αγγειοπλάστης, ο τεχνίτης που έπλαθε το αγγείο, και ο αγγειογράφος που το ζωγράφιζε ήταν συνήθως δυο διαφορετικά πρόσωπα. Έτσι μαθαίνουμε τουλάχιστον από τις υπογραφές στα αγγεία, όπου η λέξη *εποίησεν* αναφέρεται στον αγγειοπλάστη, ενώ δίπλα στο όνομα του αγγειογράφου υπάρχει η λέξη *έγραψεν*, δηλαδή ζωγράφισε. Καμιά φορά όμως αγγειοπλάστης και αγγειογράφος ήταν ο ίδιος. Ο Σοφίλος, ο Ευθυμίδης, ο Ευφρόνιος, ο Άμασις, ο Νικοσθένης είναι μόνο μερικά από τα γνωστά ονόματα αγγειοπλαστών και αγγειογράφων.

ΠΩΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΖΟΝΤΑΝ ΤΑ ΑΓΓΕΙΑ;

Για να κατασκευαστεί ένα αγγείο χρειάζεται το κατάλληλο χώμα, το *πηλόχωμα* ή *άργιλος*. Ο πηλός που χρησιμοποιούσαν οι αγγειοπλάστες στην Αττική ήταν εξαιρετικής ποιότητας, με πολύ καλές πλαστικές ιδιότητες και μεγάλη περιεκτικότητα σε σίδηρο, και σε αυτό οφείλεται το χαρακτηριστικό καστανοκόκκινο χρώμα που αποκτά κατά την όπτηση. Υπήρχαν πολλές τοποθεσίες εξόρυξης πηλού στην Αττική, μια από τις οποίες συμπίπτει με το σημερινό Μαρούσι.

¹ ή Σουίδα (Σούδας ή Σουίδας είναι, πιθανότατα, το όνομα του συντάκτη του λεξικού)

Ο πηλός, όπως βγαίνει από τη γη είναι γεμάτος με άχρηστα ξένα σώματα, πετρούλες, ρίζες και ξυλαράκια. Πρέπει λοιπόν να καθαριστεί σε διαδοχικές δεξαμενές και αφού εξατμιστεί το νερό και μείνει η πηχτή λάσπη, να φυλαχτεί σε υγρές και σκοτεινές αποθήκες.

Ο πηλός έπαιρνε μορφή και γινόταν αγγείο πάνω στον *κεραμικό τροχό*, ένα βαρύ δίσκο από ξύλο, πέτρα ή πηλό που στηριζόταν σε έναν άξονα καρφωμένο στη γη. Τον τροχό περιέστρεφαν σύμφωνα με τις υποδείξεις του κεραμέα, οι μικροί δούλοι που μαθήτευαν στο εργαστήριο. Τα μικρά σε μέγεθος αγγεία κατασκευάζονταν μονοκόμματα, εκτός από το πόδι και τις λαβές που ο αγγειοπλάστης ετοιμάζε χωριστά και στη συνέχεια συναρμολογούσε με υγρό πηλό.

Τα μεγάλα αγγεία, αποθηκευτικοί αμφορείς, πίθοι, αποτελούνταν από περισσότερες οριζόντιες ζώνες που στο τέλος πάλι ενώνονταν με υγρό πηλό. Όταν το αγγείο ήταν έτοιμο, το άφηναν να στεγνώσει σε σκιερό χώρο.

ΑΣ ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΟΥΜΕ ΤΟ ΑΓΓΕΙΟ

Μετά το πλάσιμο σειρά είχε η διακόσμηση. Στη λειασμένη επιφάνεια του αγγείου, ο αγγειογράφος ετοιμάζει το προσχέδιο της παράστασης και στη συνέχεια προχωρεί στην τελική απεικόνιση. Τα «χρώματα», τα υλικά δηλαδή που χρησιμοποιούσε ο καλλιτέχνης, δεν ήταν τίποτα άλλο από κατάλληλα προετοιμασμένο πηλό που ανάλογα με τα συστατικά που περιείχε, έδινε και διαφορετικό «χρώμα» κατά την όπτηση. Τα θέματα που επέλεγε για να διακοσμήσει το αγγείο ποίκιλλαν, ανάλογα με την χρονική περίοδο.

ΣΤΟ ΚΑΜΙΝΙ

Το τελευταίο στάδιο στην κατασκευή των αγγείων ήταν η *όπτηση*, το ψήσιμο δηλαδή, στον *κεραμικό κλίβανο*. Στην αρχαία Ελλάδα τα αγγεία ψήνονταν μόνο μια φορά, αλλά η διαδικασία ακολουθούσε τρία στάδια.

Στο πρώτο η θερμοκρασία έφθανε στους 800° C. Σε αυτή τη φάση η οπή εξαερισμού του κλίβανου έμενε ανοικτή, η όπτηση γινόταν με την παρουσία οξυγόνου και όλη η επιφάνεια έπαιρνε το χαρακτηριστικό καστανοκόκκινο χρώμα. Στο δεύτερο στάδιο η οπή έκλεινε και η όπτηση γινόταν κάτω από συνθήκες αναγωγής, χωρίς την παρουσία οξυγόνου. Η θερμοκρασία έφθανε στους 950-1050 ° C και ολόκληρη η επιφάνεια των αγγείων γινόταν μαύρη. Στο τρίτο και τελευταίο στάδιο η οπή ανοιγόταν ξανά και ο κλίβανος κρύωνε σιγά-σιγά, οπότε τα αγγεία αποκτούσαν και πάλι το καστανοκόκκινο χρώμα, εκτός από τις επιφάνειες που προορίζονταν να μείνουν μαύρες και είχαν καλυφθεί με αραιωμένη άργιλο με συγκεκριμένη σύσταση.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΗ ΣΤΟΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗ

Πού όμως μπορούσε να προμηθευτεί κανείς αγγεία; Τις ανάγκες της εσωτερικής αγοράς κάλυπταν συνήθως οι ίδιοι οι κεραμείς. Διέθεταν λοιπόν τα αγγεία τους είτε από τα εργαστήριά τους είτε τα έδιναν σε καταστήματα στην Αγορά. Υπήρχαν όμως και ειδικοί έμποροι, οι *κεραμοπώλαι*, που προμήθευαν με αγγεία τόσο τους ντόπιους πελάτες όσο κι εκείνους που έμεναν εκτός Ελλάδας. Το κράτος τέλος ήταν κι αυτό καλός πελάτης των κεραμικών εργαστηρίων. Έκανε μαζικές παραγγελίες ειδικών τύπων αγγείων, όπως για παράδειγμα οι Παναθηναϊκοί αμφορείς. Οι αμφορείς αυτοί που στη μια όψη τους είχαν την παράσταση της Αθηνάς και στην άλλη ένα άθλημα, προσφέρονταν γεμάτοι λάδι ως έπαθλο στους νικητές των Παναθηναίων, της πιο σημαντικής γιορτής των Αθηναίων.

ΠΟΣΟ ΚΟΣΤΙΖΑΝ ΤΑ ΑΓΓΕΙΑ;

Τα αγγεία, και μάλιστα τα διακοσμημένα, όπως μαθαίνουμε από τις λιγοστές χαρακτές επιγραφές επάνω σε αγγεία, κόστιζαν ακριβά. Μια ερυθρόμορφη πελίκη, ύψους 73 εκ. κόστιζε 1 δραχμή και 1 οβολό, όσο δηλαδή περίπου ήταν το ημερομίσθιο ενός μαρμαροτεχνίτη που δούλευε την ίδια εποχή στα έργα στην Ακρόπολη. Τα αδιακόσμητα αγγεία καθημερινής χρήσης, πιάτα, ποτήρια, σκεύη για το ξύδι κ.ά. ήταν πολύ φθηνότερα. Οι κεραμείς λοιπόν αποτελούσαν μια ιδιαίτερη τάξη της αθηναϊκής κοινωνίας του 6ου και 5ου π.Χ. αιώνα. Πολλοί από αυτούς κέρδιζαν πολλά χρήματα, ανήκαν στην τάξη των Αθηναίων πολιτών και συχνά συναναστρέφονταν επώνυμους Αθηναίους, ανέθεταν στην Αθηνά, την θεά προστάτιδά τους, δαπανηρά αναθήματα, μάθαιναν μουσική και έπαιρναν μέρος στα συμπόσια.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ ΤΩΝ ΑΓΓΕΙΩΝ

Οι περίοδοι εξέλιξης της αρχαίας ελληνικής τέχνης είναι ως γνωστόν η γεωμετρική (1050-750 π.Χ.), η αρχαϊκή (750-480 π.Χ.), η κλασική (480-330 π.Χ.) και η ελληνοιστική (330-50 π.Χ.). Στην εξέλιξη όμως της αρχαίας ελληνικής αγγειογραφίας βασικό ρόλο στη διαμόρφωση των περιόδων παίζει κυρίως το είδος της διακόσμησης και για να ακριβολογούμε το είδος της τεχνικής που έχει χρησιμοποιηθεί.

Στον **πρωτογεωμετρικό** και **γεωμετρικό ρυθμό** κυριαρχεί η τεχνική της σκιαγραφίας, η διακόσμηση δηλαδή γίνεται μόνο με «μαύρο» χρώμα. Τον **ανατολίζοντα ρυθμό** που ακολουθεί και χαρακτηρίζει κυρίως τον 7ο π.Χ. αιώνα χαρακτηρίζει η τεχνική του περιγράμματος. Ο αγγειογράφος δηλαδή σχεδιάζει το περίγραμμα της μορφής και στο εσωτερικό, που παραμένει στο χρώμα του πηλού, συμπληρώνει τις λεπτομέρειες.

Από τα τέλη του 7ου π.Χ. αιώνα δύο είναι κυρίως οι τεχνικές που κυριαρχούν στον ελλαδικό χώρο, η **μελανόμορφη** και η **ερυθρόμορφη**. Τη μελανόμορφη τεχνική ανακάλυψαν πρώτοι οι Κορίνθιοι κεραμείς

γύρω στο 690 π.Χ. Σε όλη τη διάρκεια της ανατολίζουσας περιόδου τα κορινθιακά αγγεία μονοπωλούν την αγορά. Τα καλύτερα όμως δείγματα της μελανόμορφης και αργότερα της ερυθρόμορφης τεχνικής προέρχονται από την Αττική, από το 630 π.Χ. περίπου και μετά. Τα αγγεία με το **λευκό βάθος** εμφανίζονται κατά τα τέλη του 6ου π.Χ. και συναντώνται σε όλη τη διάρκεια του 5^{ου} π.Χ. αιώνα. Τα **ελληνιστικά** τέλος αγγεία χαρακτηρίζει η ποικιλία των τεχνικών που χρησιμοποιούνται στη διακόσμησή τους.

ΓΕΩΜΕΤΡΙΚΟΣ ΡΥΘΜΟΣ

Τον όρο «**γεωμετρικός**» χρησιμοποίησε για πρώτη φορά τον 19ο αιώνα ο Γερμανός αρχαιολόγος A.Conze² για να δηλώσει την κεραμική των τριών πρώτων αιώνων της αρχαίας ελληνικής ιστορίας, από τον 10ο έως και τον 8ο π.Χ. αιώνα.

Τα αγγεία της γεωμετρικής περιόδου χαρακτηρίζει η συμμετρία και η αρχιτεκτονική οργάνωση. Η διάταξη των διακοσμητικών μοτίβων (μαϊάνδροι, κύκλοι, ημικύκλια, τριγωνικά κοσμήματα, ψαροκόκαλο, ρόμβοι κ.ά.) γίνεται σε ζώνες και είναι εμφανής η προσπάθεια να μη μείνουν μέρη του αγγείου ακόσμητα. Η εμφάνιση ανθρωπίνων μορφών και ζώων είναι ακόμα σπάνια. Τα σχήματα που επικρατούν είναι οι κρατήρες, αμφορείς, οινοχόες, λήκυθοι, πυξίδες, υδρίες.

Προς τα τέλη της περιόδου η αυστηρότητα τόσο στα σχήματα των αγγείων όσο και στη διακόσμηση αρχίζει να μη είναι τόσο έντονη. Οι μορφές παύουν να είναι τελείως «γεωμετρικές» και αρχίζουν να αποκτούν καμπύλες. Σε ορισμένες περιπτώσεις οι παραστάσεις με πολεμιστές, σκηνές κυνηγιού και θρηνωδούς κυριαρχούν των αυστηρά γεωμετρικών μοτίβων. Εμφανίζονται τέλος οι πρώτες μυθολογικές σκηνές, με τον Οδυσσέα, το Θησέα και την Αριάδνη, καθώς και φανταστικά πλάσματα, κένταυροι και σφίγγες.

Την πρωταγωνιστική θέση ανάμεσα στα κεραμικά κέντρα των γεωμετρικών χρόνων κατέχει η Αττική, οι αγγειογράφοι της οποίας επηρεάζουν τους ομότεχνους τους Κορίνθιους και Ευβοείς.

ΑΝΑΤΟΛΙΖΩΝ ΡΥΘΜΟΣ

Γύρω στα τέλη του 8ου π.Χ. αιώνα αρχίζει μια αλλαγή στα διακοσμητικά μοτίβα. Η γεωμετρική διακόσμηση, όλο γωνίες και γραμμές, δίνει σιγά-σιγά τη θέση της σε νέα μοτίβα που τα χαρακτηρίζουν οι καμπύλες. Νέα διακοσμητικά θέματα, κυρίως από τον κόσμο της Ανατολής, κάνουν την εμφάνισή τους: φανταστικά όντα, γρύπες, σφίγγες, λιοντάρια, άνθη λωτού. Η φύση, τα άγρια θηρία, τα φανταστικά τέρατα, όλος ο γεμάτος μυστήριο κόσμος της Ανατολής αποτελεί πηγή έμπνευσης για τους αγγειογράφους του 7ου π.Χ. αιώνα και σε αυτό το γεγονός οφείλει και το όνομά του ο «ανατολίζων» ρυθμός που διαρκεί από το 700 έως το 630 π.Χ. περίπου, αν και τα στοιχεία του συνεχίζουν να εμφανίζονται και στις επόμενες δεκαετίες.

² ("Zur Geschichte der Anfänge griechischer Kunst", Sitz.-Ber. Akad. Wien, Phil.-Hist. Kl. (1870), 505 κ.ε.)

Η τεχνική που χαρακτηρίζει την περίοδο αυτή είναι η τεχνική του περιγράμματος που αντικαθιστά τη σκιαγραφία. Ο καλλιτέχνης ζωγραφίζει το περίγραμμα και στο εσωτερικό προσθέτει ορισμένες λεπτομέρειες. Παρόλο όμως που, όπως αναφέρεται παραπάνω, ο αγγειογράφος εμπνέεται από την τέχνη της Ανατολής δεν αντιγράφει τα μοτίβα, αλλά τα μεταλλάσσει και τα προσαρμόζει σύμφωνα με την παράδοση και τις δικές του αντιλήψεις.

Τα κεραμικά κέντρα που ξεχωρίζουν την περίοδο αυτή είναι κυρίως η Αττική και η Κόρινθος, αλλά και η Εύβοια, οι Κυκλάδες, η Κρήτη και ορισμένες περιοχές της Ανατολικής Ελλάδας.

ΜΕΛΑΝΟΜΟΡΦΟΣ ΡΥΘΜΟΣ

Από τις αρχές ήδη του 7ου π.Χ. αιώνα η προτίμηση των Κορινθίων κεραμέων για αγγεία μικρού σχήματος, όπως αρυβάλλους, αλάβαστρα, σκύφους, κοτύλες οδήγησε στην «ανακάλυψη» της μελανόμορφης τεχνικής που ευνόησε ιδιαίτερα τις μικρογραφικές συνθέσεις τους. Οι παραστάσεις που κοσμούν το αγγείο, μορφές ανθρώπων ή ζώων και φυτά, αποδίδονται με σκιαγραφία, δηλαδή σαν μαύρες σιλουέτες πάνω στην ασπροκίτρινη επιφάνεια του κορινθιακού πηλού. Οι εσωτερικές λεπτομέρειες, μάτια, αυτιά, χαίτες αλόγων κτλ. χαράζονταν με τη βοήθεια αιχμηρού εργαλείου. Για τη δήλωση ορισμένων τμημάτων της παράστασης (πρόσωπα, ενδύματα) χρησιμοποιούσαν επίθετα χρώματα, όπως το ιώδες και το λευκό.

Παρόλο όμως που η ανακάλυψη του μελανόμορφου ρυθμού αποδίδεται στους Κορινθίους, οι Αθηναίοι κεραμείς είναι εκείνοι που γύρω στο 625 π.Χ. καθιερώνουν την τεχνική και δημιουργούν τα αριστουργήματα του αττικού Κεραμικού. Υπερήφανοι οι Αθηναίοι συχνά υπογράφουν τα έργα τους και έτσι έφθασαν ως τις μέρες μας τα ονόματα των σπουδαίων αγγειοπλαστών Σοφίλου και του Εργοτίμου, καθώς και φημισμένων αγγειογράφων, όπως ο Κλειτίας, ο Νέαρχος, ο Λυδός, ο Εξηκίας.

ΠΑΝΑΘΗΝΑΪΚΟΙ ΑΜΦΟΡΕΙΣ

Παναθηναϊκούς αμφορείς ονομάζουμε μια ομάδα αμφορέων με συγκεκριμένο σχήμα και τύπο διακόσμησης. Η χρήση τους ήταν συγκεκριμένη, χαρίζονταν ως έπαθλα γεμάτοι με λάδι στους νικητές διαφόρων αγωνισμάτων κατά τα Μεγάλα Παναθήναια, τη μεγάλη γιορτή προς τιμήν της θεάς Αθηνάς που γιόρταζαν οι Αθηναίοι κάθε τέσσερα χρόνια. Στη μια όψη παριστάνεται η θεά Αθηνά πάνοπλη και υπάρχει η επιγραφή ΤΩΝ ΑΘΗΝΗΘΕΝ ΑΘΛΩΝ, ενώ στην άλλη εικονίζεται το αγώνισμα, στο οποίο διέπρεψε ο αθλητής.

«ΧΑΛΚΙΔΙΚΑ» ΑΓΓΕΙΑ

Με τη συμβατική ονομασία «χαλκιδικά» αγγεία προσδιορίζεται μια ομάδα μελανόμορφων αγγείων με ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά. Σε

πολλά από αυτά τα αγγεία υπάρχουν επιγραφές γραμμένες σε χαλκιδικό αλφάβητο, γεγονός στο οποίο οφείλεται και η ονομασία τους. Μια και τα περισσότερα έχουν βρεθεί στη Δύση θεωρούνται από τους ερευνητές έργα καλλιτεχνών χαλκιδικής αποικίας της Μεγάλης Ελλάδας. Είναι ζωγραφισμένα με την τεχνική του μελανόμορφου ρυθμού και η διακόσμησή τους αποτελείται από φυτικά μοτίβα, φανταστικά τέρατα, άγρια θηρία και μυθολογικά θέματα. Συχνή είναι και η χρήση των δυο «επιθέτων» χρωμάτων του μελανόμορφου ρυθμού, του λευκού και του ιώδους.

ΕΡΥΘΡΟΜΟΡΦΟΣ ΡΥΘΜΟΣ

Προς τα τέλη του 6ου π.Χ. αιώνα οι Αττικοί κεραμείς αντιλαμβάνονται ότι έχουν εξαντλήσει τις δυνατότητες που τους παρείχε ο μελανόμορφος ρυθμός. Για να συνεχίσουν να κυριαρχούν στις αγορές των αγγείων θα έπρεπε να ανανεώσουν την τεχνική τους. Γύρω στο 525 π.Χ. μια πολύ σημαντική αλλαγή συντελείται στην αττική αγγειογραφία: η εμφάνιση του ερυθρόμορφου ρυθμού. Οι μορφές κρατούν το κοκκινωπό χρώμα του πηλού και το βάθος (φόντο) γεμίζει με το μαύρο χρώμα. Οι λεπτομέρειες ζωγραφίζονται με ένα πολύ λεπτό πινελάκι. Με την τεχνική αυτή καινούριοι ορίζοντες ανοίγονται για τους Αθηναίους αγγειογράφους. Το σώμα του ανθρώπου που αποτελεί το κύριο θέμα των παραστάσεων μπορεί να απεικονισθεί σε όλες του τις στάσεις με μεγαλύτερη φυσικότητα. Η παράσταση κερδίζει έτσι σε ζωντάνια και φυσικότητα, καθώς το σχέδιο γίνεται πιο ελεύθερο.

Ο ερυθρόμορφος ρυθμός μπορεί να χαρακτηριστεί ρυθμός αποκλειστικά αττικός. Σπουδαίοι αγγειογράφοι ξεχωρίζουν και τα έργα τους αγγίζουν τα όρια της μεγάλης ζωγραφικής. Ο Ζωγράφος του Ανδοκίδη, ο Ευφρόνιος, ο Ευθυμίδης, ο Φιντίας, ο Σμίκρος είναι μερικοί από τους πιο γνωστούς.

ΑΓΓΕΙΑ ΜΕ ΛΕΥΚΟ ΒΑΘΟΣ

Χαρακτηριστικά του αττικού κεραμικού είναι και τα αγγεία με λευκόχρωμο βάθος (φόντο). Η τεχνική αυτή χρησιμοποιήθηκε ήδη από τη γεωμετρική εποχή, τόσο στην Κρήτη όσο και στην Ανατολική Ελλάδα. Στα τέλη του 6ου π.Χ. αιώνα οι αττικοί αγγειογράφοι διακοσμούν τα πρώτα αγγεία με λευκό βάθος με τη μελανόμορφη τεχνική. Τον 5ο π.Χ. αιώνα τα λευκά αγγεία με τις ζωγραφιστές λεπτομέρειες και την πολυχρωμία μας βοηθούν να πλησιάσουμε τη μεγάλη ζωγραφική της κλασικής Ελλάδας που δεν έχει αφήσει μαρτυρίες. Η περίτεχνη διακόσμηση των αγγείων αυτών τα καθιστούσε ιδιαίτερα ευαίσθητα και γιαυτό δεν πρέπει να ήταν σκεύη καθημερινής χρήσης. Τα πιο διαδεδομένα σχήματα των αγγείων αυτών ήταν οι λήκυθοι, αγγεία αποκλειστικά ταφικής χρήσης, οι κύλικες, πυξίδες, οινοχόες, κρατήρες κ.ά. που συχνά ήταν και δώρα γάμου.

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΑΓΓΕΙΑ

Στα ελληνιστικά χρόνια οι κεραμείς ενδιαφέρονταν περισσότερο για τη λειτουργικότητα και κατά συνέπεια το σχήμα των αγγείων παρά για την ίδια τη διακόσμηση. Την εποχή αυτή δεν χαρακτηρίζει μια συγκεκριμένη τεχνική, όπως τις προηγούμενες, αλλά περισσότερες. Υπάρχουν λοιπόν αγγεία με γραπτή, ανάγλυφη ή εμπίεστη διακόσμηση. Σπουδαία κεραμικά κέντρα δημιουργούνται σε διάφορα μέρη του ελληνιστικού κόσμου και κυρίως στην Πέργαμο, την Πέλλα και την Αθήνα.

ΣΧΗΜΑΤΑ, ΧΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΝΟΜΑΣΙΕΣ ΤΩΝ ΑΓΓΕΙΩΝ

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω τα αγγεία ήταν απαραίτητα τόσο στην καθημερινή ζωή, ως χρηστικά σκεύη, όσο και σε τελετές ως αναθήματα ή δώρα ή ακόμα και ως πολυτελή σκεύη επίδειξης οικονομικής ευμάρειας. Αν και το σχήμα κάθε αγγείου ήταν άρρηκτα συνδεδεμένο με τη χρήση του, η διακόσμηση έπαιζε πάντα σημαντικό ρόλο. Χαρακτηριστικό είναι ακόμα ότι παρόλο που με την πάροδο των χρόνων δημιουργήθηκαν πολλά κεραμικά κέντρα σε διάφορα σημεία του αρχαίου ελληνικού κόσμου τα περισσότερα σχήματα είναι κοινά. Όσο για τις ονομασίες τους, σε πολλές περιπτώσεις γνωρίζουμε την αρχαία ονομασία, όπως δηλαδή αναφέρεται στα κείμενα των αρχαίων συγγραφέων.

Στον κατάλογο που ακολουθεί περιλαμβάνονται τα βασικά σχήματα και η κατάταξή έγινε σύμφωνα με τη χρήση τους.

ΑΓΓΕΙΑ ΑΠΟΘΗΚΕΥΤΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ

Αμφορεύς: Μεγάλο αγγείο με δύο λαβές που χρησίμευε για την αποθήκευση και μεταφορά στερεών και υγρών. Υπήρχαν πολλά είδη αμφορέων, από τα οποία γνωστότεροι είναι οι παναθηναϊκοί (βλ. παραπάνω) και οι οξυύθμενοι που χρησίμευαν στο εμπόριο του κρασιού και μάλιστα το υπερπόντιο.

Πελίκη: Αγγείο αποθηκευτικό, ένα είδος αμφορέα, του οποίου η μεγαλύτερη διάμετρος ήταν στο κάτω μέρος. Λόγω της μεγάλης ευστάθειας που οφείλεται στο χαμηλό κέντρο βάρους του αγγείου, οι έμποροι αποθήκευαν ακριβά αρωματικά έλαια.

Στάμνος: Αγγείο που χρησίμευε στην αποθήκευση υγρών ή στην ανάμειξη οίνου και νερού.

Πίθος: Μεγάλο αποθηκευτικό αγγείο.

Υδρία: Αγγείο μεταφοράς νερού με τρεις λαβές, δυο οριζόντιες και μια κάθετη. Συχνά η υδρία χρησίμευε και ως τεφροδόχο αγγείο.

ΑΓΓΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΙΞΗ ΟΙΝΟΥ ΚΑΙ ΝΕΡΟΥ

Κρατήρ: Αγγείο μεγάλο με ευρύ στόμιο για τη μείξη οίνου και νερού. Οι αρχαίοι Έλληνες έπιναν το κρασί νερωμένο (τρία μέρη νερού και

ένα κρασί) και η ανάμειξη κατά τη διάρκεια των συμποσίων γινόταν μέσα στους κρατήρες. Ανάλογα με τον τύπο και τη θέση των λαβών οι κρατήρες ξεχώριζαν σε κιωνωτούς, ελικωτούς, καλυκόσχημους κ.ά.

Λέβης: Μεγάλο ανοικτό αγγείο χωρίς λαβές που στεκόταν συνήθως πάνω σε ψηλό υπόστατο (βάση). Χρησίμευε και αυτό στη μείξη οίνου και νερού.

ΕΠΙΤΡΑΠΕΖΙΑ ΣΚΕΥΗ

Οινοχόη: Αγγείο με το οποίο αντλούσαν το κρασί από τον κρατήρα και γέμιζαν τα ποτήρια του κρασιού.

Λάγυνος: Αγγείο, κανάτα για το κρασί.

Κάνθαρος: Αγγείο πόσεως με δυο ψηλές κάθετες λαβές. Στις παραστάσεις των αγγείων το έχει συνήθως στο χέρι του ο θεός Διόνυσος ή ο Ηρακλής.

Κύλιξ: Αγγείο πόσεως με ψηλό πόδι, ευρύ στόμιο και δυο λαβές. Το πιο συνηθισμένο ποτήρι του κρασιού. Με κύλικα στο χέρι απεικονίζονται οι άντρες που παίρνουν μέρος στα συμπόσια και είτε ετοιμάζονται να πιουν είτε να παίξουν τον κότταβο, αγαπημένο παιχνίδι της εποχής.

Σκύφος: Ποτήρι του κρασιού

Πινάκιον: Ανοικτό ρηχό αγγείο σαν τα σημερινά πιάτα

Ιχθυοπινάκιο: Πινάκιο ρηχό με μικρό «ομφαλό» στο μέσο. Λόγω της διακόσμησης τους με ψάρια και θαλασσινά θεωρείται ότι σε αυτό έτρωγαν τα ψάρια οι αρχαίοι Έλληνες.

ΑΓΓΕΙΑ ΓΙΑ ΑΡΩΜΑΤΑ, ΑΡΩΜΑΤΙΚΑ ΕΛΑΙΑ ΚΑΙ ΚΑΛΛΥΝΤΙΚΑ

Αλάβαστρο: Επίμηκες μικρό αγγείο με στενό στόμιο για αρωματικά έλαια που χρησιμοποιούσαν κυρίως οι γυναίκες.

Αρύβαλλος: Μικρό σφαιρικό αγγείο με στενό στόμιο, μέσα στο οποίο φύλασσαν οι αθλητές το λάδι με το οποίο άλειφαν το σώμα τους.

Λήκυθος: Ο πιο συνηθισμένος τύπος αγγείου για αρωματικά έλαια. Οι λευκές λήκυθοι ήταν αποκλειστικά ταφικής χρήσης.

Πυξίς: Μικρό αγγείο με κάλυμμα για τα καλλυντικά και τα κοσμήματα των γυναικών. Στα γεωμετρικά χρόνια χαρακτηριστικές είναι οι πυξίδες που στο κάλυμμα φέρουν διακόσμηση με ολόγλυφους ίππους.

ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΤΥΠΟΙ ΑΓΓΕΙΩΝ

Ψυκτήρ: Αγγείο με το οποίο κρατούσαν δροσερό το κρασί. Γέμιζαν τον ψυκτήρα με κρασί και τον τοποθετούσαν μέσα σε κρατήρα που περιείχε κρύο νερό ή χιόνι.

Λουτροφόρος: Αγγείο που χρησιμοποιούσαν στο γαμήλιο λουτρό των νέων. Το τοποθετούσαν επίσης ως «σήμα» σε τάφους άγαμων νέων.

Λέβης γαμικός: Αγγείο που χρησιμοποιούσαν σε γαμήλιες τελετές.

Πλημοχόη: Αγγείο μικρό ανοικτού σχήματος με χαμηλή βάση και κάλυμμα για αρωματικά έλαια και ψιμύθια. Απαραίτητο σκεύος του γυναικείου καλλωπισμού. Απεικονίζεται σε σκηνές του γυναικωνίτη, σε γαμήλιες τελετές, αλλά και σε νεκρικές τελετές. Ονομάζεται και **εξάλειπτρον**, όταν δεν έχει κάλυμμα.

Φιάλη: Μικρό και ρηχό ανοικτό αγγείο με «ομφαλό» στο μέσο, με το οποίο έκαναν τις σπονδές.

Ρυτό: Αγγείο σε σχήμα κέρατος ή κεφαλής ζώου που χρησίμευε συνήθως ως κρασοπότηρο.

Πλαστικά αγγεία: Με τον όρο «πλαστικά» (από το ρήμα πλάθω) εννοούμε τα αγγεία σε σχήμα γυναικείας κεφαλής, ζώου, αχιβάδας κτλ. που συνήθως χρησίμευαν στη φύλαξη αρωματικών ελαίων.

ΘΕΟΙ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΖΩΝΤΑΝΕΥΟΥΝ ΣΤΙΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΓΓΕΙΩΝ

Για τη θρησκεία, τις γιορτές, το θέατρο, τον αθλητισμό, για την καθημερινή ζωή στην αρχαία Αθήνα, τα αγγεία μας δίνουν πολύτιμες πληροφορίες. Οι ήρωες, οι περιπέτειές τους, οι έρωτες και τα κατορθώματά τους, καθώς και οι θεοί είναι από τα πιο αγαπημένα θέματα των αγγειογράφων. Η ελληνική μυθολογία άλλωστε είναι από τις πιο ευφάνταστες. Οι καθημερινές ασχολίες τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών απεικονίζονται με πολλές λεπτομέρειες. Μέσα από αυτές τις παραστάσεις προβάλλεται ξεκάθαρα πόσο διαφορετικές ήταν οι ευθύνες, τα καθήκοντα, η ψυχαγωγία, αλλά και τα δικαιώματα των ανδρών και των γυναικών. Ακόμα και τα αδέρφια, ανάλογα με το φύλο τους, αφού συμπλήρωναν τα επτά τους χρόνια έπαιρναν διαφορετική εκπαίδευση και προετοιμάζονταν για τους μελλοντικούς ρόλους στην κοινωνία.

Εικόνες από τη μυθολογία: Θεοί και ήρωες

Οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν πως οι θεοί τους ζούσαν στον Όλυμπο, τρέφονταν με αμβροσία και νέκταρ, ήταν αθάνατοι και παντοδύναμοι, είχαν όμως όλα τα ελαττώματα και τις αρετές των κοινών θνητών. Οι έρωτες, οι καυγάδες, τα κατορθώματα, η ενασχόλησή τους με τις τέχνες, αποτελούσαν για στους καλλιτέχνες μια αστείρευτη πηγή έμπνευσης.

Ο **Δίας**, ο βασιλιάς των θεών, με τις συχνές απιστίες του έκανε τη γυναίκα του την **Ήρα** να ζηλεύει. Όπως όταν ερωτεύτηκε την **Ευρώπη**, την όμορφη βασιλοπούλα από την Σιδώνα που για να την κλέψει μεταμορφώθηκε σε ταύρο.

Η **Αθηνά**, κόρη του Δία και της Μήτιδας, η θεά της σοφίας και των τεχνών, γεννήθηκε πάνοπλη από το κεφάλι του πατέρα της και έτσι απεικονίζεται στις περισσότερες παραστάσεις.

Ο **Ερμής**, ο αγγελιοφόρος των θεών, ήταν ο γιος του Δία και της Μαίας. Στις περισσότερες παραστάσεις κρατάει το κηρύκειο και φοράει φτερωτές μπότες και καπέλο με φτερά, τον πέτασο.

Ο **Διόνυσος**, ο θεός του κρασιού και της διασκέδασης, ήταν γιος του Δία και της Σεμέλης που έπεσε θύμα της ζήλιας της Ήρας. Παριστάνεται συνήθως στεφανωμένος κρατώντας τα σύμβολά του που είναι ο θύρσος, το ιερό κοντάρι και τον κάνθαρο, ένα ποτήρι κρασιού με χαρακτηριστικό σχήμα.

Ο **Ήφαιστος**, ο θεός της μεταλλοτεχνίας, συνήθως αναγνωρίζεται από τα εργαλεία που κρατά, την τανάλια, το σφυρί και τη λαβίδα. Η επιστροφή του Ηφαίστου στον Όλυμπο ήταν ένα διασκεδαστικό θέμα ιδιαίτερα αγαπητό στους αγγειογράφους.

Ο **Ποσειδώνας**, ήταν αδελφός του Δία και θεός της θάλασσας. Σύμβολο της εξουσίας του είναι η τρίαινα, με την οποία ο θεός κατατρόπωνε τους εχθρούς του αλλά και προκαλούσε τρικυμία στη θάλασσα, όταν θύμωνε.

Από τους πιο αγαπημένους ήρωες στην αρχαιότητα, ο **Ηρακλής**, γιος του Δία και της Αλκμήνης, έδειξε από πολύ μικρός τη δύναμή του πνίγοντας τα φίδια που έστειλε στην κούνια του η Ήρα. Ο Ηρακλής, όταν μεγάλωσε, πήγε στο Άργος, όπου βασιλεύε ο ξάδελφος του ο Ευρυσθέας. Πραγματοποίησε τους δώδεκα άθλους που του ανέθεσε ο ξάδελφος του και έγινε ξακουστός για το θάρρος και τη δύναμή του.

Σύμφωνα με την παράδοση η αφορμή για τον **Τρωϊκό πόλεμο** ήταν η αρπαγή της «ωραίας Ελένης», της γυναίκας του βασιλιά της Σπάρτης Μενέλαου από τον Πάρη, το γιο του βασιλιά της Τροίας. Η Ελένη, η πιο όμορφη γυναίκα στον κόσμο, ήταν το δώρο που υποσχέθηκε η θεά Αφροδίτη στον Πάρη, για να κερδίσει τις άλλες δυο θεές, την Ήρα και την Αθηνά στο διαγωνισμό ομορφιάς.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ

Ενώ τα αγόρια πήγαιναν σχολείο, γυμνάζονταν στην παλαίστρα και προετοιμάζονταν με κάθε τρόπο να γίνουν χρήσιμοι αθηναίοι πολίτες, τα κορίτσια μάθαιναν πως θα γίνουν καλές σύζυγοι, νοικοκυρές και μητέρες. Όπως γράφει και ο Ξενοφών η ιδανική αγωγή για το κορίτσι είναι «να βλέπει όσο το δυνατόν λιγότερα, να ακούει όσο το δυνατόν λιγότερα και να κάνει όσο το δυνατόν λιγότερες ερωτήσεις».

Το γνέσιμο, η ύφανση στον αργαλειό και γενικότερα η προετοιμασία του ρουχισμού του σπιτιού ήταν καθημερινές γυναικείες ασχολίες. Τα σκεπάσματα του κρεβατιού, τα κιλίμια για το δάπεδο, οι κουρτίνες και όλα τα ενδύματα της οικογένειας κατασκευάζονταν στο σπίτι. Η κύρια πρώτη ύλη ήταν το μαλλί, το οποίο μετά το ξάσιμο τοποθετούσαν σε καλάθους,, σαν και αυτόν που απεικονίζεται στο αγγείο.

Από τις πιο σημαντικές μέρες στη ζωή μιας γυναίκας ήταν αναμφισβήτητα η μέρα του **γάμου** της. Ο πατέρας της νύφης μπροστά

στους μελλόνυμφους, τις δυο οικογένειες και τους φίλους τους προσέφερε θυσίες στην εστία του σπιτιού και δήλωνε επίσημα ότι δίνει την κόρη του στο γαμπρό. Την επομένη του γάμου σε μια ειδική τελετή, τα **επαύλια**, φίλοι και συγγενείς προσέφεραν δώρα στη νύφη, όπως απεικονίζεται και στο αγγείο.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΑΝΔΡΑ

Από τα χρόνια του Σόλωνα η γυμναστική ήταν υποχρεωτική για τα αγόρια. Η άσκηση στην **παλαίστρα**, που πήρε το όνομά της από το πιο σημαντικό άθλημα για τη διάπλαση του σώματος, την πάλη, ήταν καθημερινή. Οι παλαίστρες, όπως και τα σχολεία που δίδασκαν μουσική ήταν ιδιωτικές. Υπεύθυνος για την προπόνηση των νεαρών αγοριών και τη σχολαστική τήρηση των κανόνων των διαφόρων αθλημάτων ήταν ο παιδοτρίβης.

Οι άνδρες διασκέδαζαν παίρνοντας μέρος σε **συμπόσια**, συγκεντρώσεις δηλαδή σε σπίτια, κατά τις οποίες έτρωγαν, έπιναν, συζητούσαν και διασκέδαζαν. Η μουσική, τα παιχνίδια, τα αινίγματα, οι γρίφοι είχαν κύρια θέση στα συμπόσια, εμφανίζονταν μάλιστα και διάφοροι καλλιτέχνες, μουσικοί, χορευτές και ακροβάτες.

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ

Στην αρχαία Αθήνα το **στρατό** σε καιρό ειρήνης συγκροτούσαν οι νέοι Αθηναίοι πολίτες που από δεκαοκτώ έως είκοσι χρονών υπηρετούσαν τη θητεία τους.

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ

Οι **λευκές λήκυθοι**, αγγεία για αρώματα με αποκλειστικά ταφική χρήση, αποτελούν πολύτιμες μαρτυρίες για τα ταφικά έθιμα της εποχής. Στις παραστάσεις τους ζωντανεύουν σκηνές από τα αττικά νεκροταφεία των κλασικών χρόνων, όπως η επίσκεψη και ο στολισμός τάφου, καθώς και ο επιτύμβιος θρήνος.